



Field : Literature

Type : Review Article

Received: 16.09.2016 - *Accepted*:25.11.2016

Edebiyat ve Mekân Bağlamında Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* Romanı Üzerine Bir İnceleme¹

Macit BALIK

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Bartın, TÜRKİYE

E-posta: mbalik@bartin.edu.tr

Öz

Edebiyatın mekân tasavvuru, bireysel ve toplumsal hassasiyetlerin; geçmiş, şimdi, gelecek düzleminde gösterdiği duyarlılığın görüntüleri olarak da düşünülebilir. Mekânlar, edebi eserlerde hatırlamanın, nostaljinin, kültürel birikimin, sosyolojik değişimin, insan ruhunu anlama çabalarının bir parçası olarak somut gerçeklikleri birer olgu yahut duyguya dönüştürür.

Edebiyatın belirgin özelliklerinden biri de, gerçeklik algısına hem nesnel ölçütleri kullanarak hem de bu ölçütlerin sınırlarını zorlayarak ulaşabilmesidir. Edebiyat, nesnel ölçütlerini yalnızca karakter tasviri ve vak'a zincirinde kaybetmez. Farklı duygulanmaların, biçimlendirmelerin, mesajların görünür olabilmesi için mekân tasavvuru ve tasviri nesnel ölçütlere uyularak ön plana çıkarabilir. Yanı sıra zihinsel atmosferin çabuk ilerleyen ya da durağan göstergesi; geçmiş duygusunu çevreleyen, gelecek tasavvurunu biçimlendiren atmosferin belirleyici unsuru olarak mekân algısında nesnellik sınırlarını zorlayabilir. Bu nedenle edebi eserlerde mekân kullanımının pek çok farklı anlam boyutları vardır. Mekânlar, edebi eserde temayı destekleyen katmanlı ve kurgusal yapılanmayı somutlaştıran bir görünürlükle inşa edilebilir. Kahramanların duygularına eşlik eden ya da kurgunun ilerleyişini tamamlayan atmosferin görünür yüzü olabileceği gibi anlatının, anlatıdaki tema ve duyguların; insan ve insanın değişme hallerinin kaydedildiği hafızalar olarak da görülür. Bu nedenle edebi eserdeki mekân kullanımı, metin içi (kurgusal) ve metin dışı (toplumsal) yapıların çözümlenmesinde öncelikli unsurlardan biridir.

Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* (1946) romanının da -mekân bağlamında metin içi ve metin dışı unsurları çözümlenmede- anlamlı bir örnek olduğu söylenebilir. Bu romanda mekânlar, kurgunun odağında yer alan aşkın ölümsüzlük, bütünleşme, ayrılık gibi hallerinin en önemli tanığı olduğu gibi toplumsal değişimi görünür hale getiren önemli bir gösterge olma işlevini de yerine getirmektedir.

Bu bildiride genelde edebiyat mekân ilişkisinin boyutları; özelde Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* romanında mekân kullanımı ve bu kullanımın önce yapıta etkileri sonra bireysel ve toplumsal anlamda nesnel gerçekliğin görüntülenmesine katkıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Safiye Erol, roman, mekân, İstanbul, *Ülker Fırtınası*

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.



A Study on Safiye Erol's Novel *Ülker Fırtınası* in the Context of Literature and Space

Abstract

The description of space in literature can be considered as the images of the sensibility which was shown by the individual and social sensitiveness in the perspective of past, present and future. In literary works, spaces transforms the realities into facts or senses as the parts of remembering, nostalgia, cultural background, sociological change and the effort to understand human soul.

One of the significant characteristics of literature is its ability to reach the sense of reality by both using and pushing the limits of objective criterions. Literature not only loses its objective criterions in character descriptions and chain of events but also it can push the limits of them in the perception of space as the determining factor of the atmosphere which forms the concept of the future and surrounds the sense of the past and as the fast-going or stable indicator of mental atmosphere. Thus, in literary works, there are many meaning dimensions of using space. Spaces can be built with an appearance which concretizes the stratified and fictional set-up supporting the theme. It can be both the apperent side of the atmosphere which completes the fiction or accompanies the feelings of the heroes and memories on which the theme, emotions and individuals are recorded. Therefore, using space in a literary work is one of the prior issues in analysing the fictional and social structures.

It can be said that Safiye Erol's novel "*Ülker Fırtınası* (1944)" is a significant example to analyse fictional and social elements according to concept of space. In this novel, spaces are not only the most important witnesses of love and its features such as immortality, being one soul and breaking up which are on the center of the fiction but also an indicator which makes the social change obvious.

In this study, in general, the aspects of the relation between literature and space is analysed. Then, specifically, the usage of space in Safiye Erol's novel "*Ülker Fırtınası*" and its contrubutions to reveal the objective reality in social and individual senses are examined.

Keywords: Safiye Erol, novel, space, Istanbul, *Ülker Fırtınası*



Giriş

Bireysel ve toplumsal anlamda kimlik kartı özelliği olan mekânlar, insanın iç dünyasını ve yetiştirdiği kültürü bire bir yansıtan önemli bir 'yaşam' alanı, toplumların yaşadığı değişimleri resmeden medeniyet aktarıcısıdır. Abdülhak Şinasi Hisar, mekânın merkezden çevreye; öznenen topluma; yerden zamana genişleyen özelliğini vurgularken hatıraları saklayan bellek işlevini hatırlatır: "Hemen her bina yetiştirdiği tarihin bir parçasıdır. Tıpkı durmuş bir saat gibi içinde kaldığı zamanı gösterir" (Hisar, 1997: 167). Toplumsal değişimin, insan ruhunu anlama uğraşlarının, kültürel hafızanın göstergesi olması mekânın insan ve toplum açısından ifade ettiği değerlerin bir diğer boyutudur. Edebiyatın mekân tasavvuru da bütün bu olgu ve pratikleri duyguya dönüştürür. Edebiyat insanı belirli bir zamanın parçası olarak anlatmak için yarattığı atmosferi, mekân tasvirleri yahut vurguları ile pekiştirir. Edebiyat mekânı, zaman, nesnellik, öznel, gerçeklik, gerçeklik şartlarının ve algısının zorlanması, geçmişini yeniden üretme, gelecek tahminini kurgular ve duygular çerçevesinde görünür hale getirme gibi pek çok unsurun altını çizmek için kullanabilir:

- 1- Edebiyat, insanı ve hayatı geçmiş, şimdi gelecek düzleminde (belirgin bir zamanın parçası olarak) anlatırken nesnel ölçütleri kaybetmemek için anlatının içinde önemli bir konuma getirebilir.
- 2- Nesnel ölçütleri zorlamak, bu ölçütlerin sınırlarını aşmak ve metaforik anlatımı pekiştirmek için gerçek dışı özellikleriyle anlatabilir.
- 3- İnsanın zihinsel ve ruhsal atmosferine bağlı olarak zamanın akışına yaptığı müdahalelerin görünür olması için kullanabilir.
- 4- Eserde temaya, kahramanların duygularına eşlik eden, olayların akışına tanıklık eden bir fon olarak kullanabilir.
- 5- Geçmişin yeniden üretildiği metinlerde, geleceğin kurgulandığı ütopyik ve distopyik anlatılarda ön planda tutulması gereken 'zaman'ın tamamlayıcı unsuru olarak da kullanabilir.

Edebiyatın mekân tasavvuru ve mekânı kullanma biçimleri üzerine ortaya konulacak bütün nedenselliklerin olduğu önemli noktalardan biri toplumsal, psikolojik, bireysel, tarihi pek çok arka plan unsurunun edebi eserlerdeki mekân kullanımını doğrudan etkilediğidir. Bu nedenle edebi eserlerde mekân bağlamında yapılacak çözümlenmelerde metin içi (kurgusal) ve metin dışı (toplumsal, bireysel, tarihi vb.) anlam, anlatım katmanlarının dikkate alınması zorunludur.

Safiye Erol'un ilk baskısı 1946 yılında yapılan *Ülker Fırtınası*² adlı romanı, hem kurgunun odağında yer alan aşk ve aşkın ölümsüzlük, ayrılık, kavuşma gibi hallerinin tanıklığını yapan mekânın metin içi unsurlara hem de Türk edebiyatının en önemli mekânı İstanbul'da yaşanan toplumsal değişimi görünür hale getirerek edebi eserlerdeki mekânın metin dışı yapıların anlaşılır hale gelmesine yaptığı katkılarıyla anlamlı bir örnektir.

Ülker Fırtınası, Safiye Erol'un toplum tarafından kabul edilmeyen bir aşk ilişkisini anlattığı, yer yer mistik unsurlarla dolu ve kadının aşk ilişkisinde edilgen taraf olmaktan karar verici konuma yükselişini hikâye eden romanıdır. İstanbul'da geçen ve kurgusunda otobiyografik öğeler de barındıran romanın odak hikâyesi Nuran ile Sermet'in yaşadığı sıra dışı aşktır. Yanı sıra Nuran ve Sermet'in çevresindeki karakterlerin tahlilleri ve onların başından geçenler de

² Safiye Erol, *Ülker Fırtınası*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2001 (Metin içindeki alıntılar bu baskıya aittir).



anlatılmıştır.³ Selim İleri, 1933 yılı İstanbul'unun ve burada yaşayan seçkin tabakanın yaşam tarzlarının kurgulandığı romanı, Türk edebiyatının bu bağlamda yazılmış öncü metinleriyle birlikte düşünür. Bu düşüncesini de yazarın üslupçu özelliğine bağlar: “*Ülker Fırtınası*, İstanbul pitoreskinde, alaturka müzikinin başına gelenler konusunda yazılmış en önemli romanlardan. Reşat Nuri'nin *Son Sığınak*'ı, Nâhid Sırrı'nın '*Yıldız Olmak Kolay mı?*'sı başka başka perspektiflerden yaklaşır. Peyâmî Safâ'nın çok sevdiğim Fâtih-Harbiye'si, yer yer, ne diye saklamak, 'ideolojik'tir. *Ülker Fırtınası*'ysa *Huzur*'la ölçülmeli... Romanımıza emeği nice zamanlar gözden irak kalmış Safiye Erol, özellikle *Ülker Fırtınası* ve *Dineyri Papazı* (1955) adlı eserlerinde kadın kahramanlarını, doğu ve batı kültürlerinin bir tür sentez kişisi olarak karşımıza çıkarır. Bu üslupçu, ruh çözümlemelerini başarıyla dile getirebilmiş, usta işi romanlarda ilginç olan, Safiye Erol'un kadın kişilerinin özellikle *Ülker Fırtınası*'nda batıdan edindikleriyle doğuyu yteniden değerlendirmeleri ve tasavvufun yardımıyla bir gönül aydınlığına kavuşmalarıdır” (İleri, 2010).

Metindeki Hatırlamaların, Aşkın ve Heyecanın Belleği Olarak Mekân

Bachelard'ın “insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri” (1996: 35) olarak gösterdiği mekânların önemi bu romanda İstanbul'da yaşanan olaylarla somutlaşır. Kahramanların bütün tecrübelerinin mahfazası, birleştirici gücü İstanbul ve semtleridir. Walter Benjamin'in, “içmekân, bireyin yalnızca evreni değil, aynı zamanda mahfazasıdır. Bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmak demektir” (2002: 98) düşüncesi *Ülker Fırtınası* romanında doğrudan karşılığını bulur. Kanlıca, Moda, Feneryolu, Suadiye, Kalamış, Göztepe, Mühürdar semtleri bütün olaylara tanıklık ederken kahramanların bıraktığı izleri tutan birer bellek olarak da metin varlığına eklenir.

Kanlıca'daki bir yalıda başlayan aşkları Kadıköy ve semtlerinde alevlenir. Nuran ve Sermet'in aşk ilişkilerinde yaşadığı iniş ve çıkışlara, tereddütlere Kadıköy'ün semtleri tanıklık eder. Barıştıkları zaman mutlu bir şekilde dolaştıkları yerler bu semtlerdir: “O gecedен sonra gene eskisi gibi her gün buluşmaya başladılar. Sermet öğleüzeri geliyordu. Hava güzel olursa

³ Küçük yaşta annesini kaybeden ve asker bir babanın kızı olan Nuran, Viyana'da müzik eğitimi almıştır. 6 yıllık bir aranın ardından İstanbul'a dönmeye karar verir. Teyzesi Dilruba Hanım ve eniştesi Numan Bey'in himayesinde büyüyen Nuran, İstanbul'a döndükten sonra annesinden kalan küçük serveti sayesinde Feneryolu'ndaki evinde yaşayacaktır. Kanlıca'daki bir köşkte yapılan fasıl sırasında udi Sermet'le aralarında aşk ilişkisi başlar. Nuran çok mutludur. Ancak Sermet'in evli ve dört çocuklu olduğunu öğrendiğinde büyük hayal kırıklığına uğrar. Bir süre ayrı kalsa da Sermet'ten vazgeçemez ve onunla tekrar birleşir. Sermet, evliliğini bitireceğine dair Nuran'a sürekli vaatlerde bulunur ancak bu sözünü hiçbir zaman tutmaz. Karısı Müzeyyen ve Nuran'dan başka kadınlarla da birlikte olur. Sermet hata yaptıkça bir süreliğine ondan soğuyan Nuran duygularına yenik düştüğü her ayrılığın sonunda onu affeder. Sermet'le birlikte olma zevkından kendini alamaz. Bir buçuk yıl boyunca Sermet'in iktidarı kadar Nuran'ın zaaflarına yenik düşmesiyle devam eden ilişkileri Nuran'ın Sermet'e karşı dirayetli bir tavır takınmasıyla farklı bir boyut kazanır. Nuran Sermet'le olan ilişkisini yalnızca bedensel zevk alabileceği bir düzeye getirir. Onunla sık görüşmez. Müzik alanında çalışmalar yapar, saygın bir müzisyen olur. Sermet'le her buluşmasında onu gözünde biraz daha küçültür. Sonunda Sermet'le olan ilişkisi arkadaşlık boyutu kazanır. Sermet bunu kabul etmek istemese de Nuran kararlıdır.

Aşk ve toplumsal baskı bağlamında kendi dönemi için konusu cesurca seçilmiş olan romanın kurgusunda ana hikâyenin dışında 55 yaşındayken İtalyan bir kadına âşık olup onun başkalarıyla da birlikte olduğunu öğrendikten sonra intihar eden enişte Numan Beyin de hikâyesi vardır. Bunun yanında yurt dışında okuyan Turan ve Selçuk (Nuran'ın kuzenleri), eşini kaybettikten sonra askerlikten ayrılıp dünya nimetlerinden uzaklaşan, kendini Bektaşî düşüncesine adayan Ali Fethi Bey (Nuran'ın babası)'in de hikâyeleri roman kurgusu içinde yer almaktadır.



Suadiye, Göztepe, İçerenköy taraflarında dolaşıyorlardı. Mevsim artık son damlalarını harcıyordu. Çürümüş yapraklar, ıslak toprakların hamuruna karışıyor” (s. 98).

Yaşanan aşkın çürüyen yapraklar, ıslak topraklarla bütünleşmesi İstanbul’un bu doğal güzellikleri barındıran yapısıyla doğrudan ilgilidir. Tabii güzelliklerle birleşen kent atmosferi duyguların ifadesinde yahut şekillenmesinde etkilidir. Aşıkların bir aradayken ölümsüzlük hissini tatmalarında Kalamış’ın bu hissi tamamlayan durgun ve güzel manzarasının da etkisi vardır: “Biz ölmeyeceğiz değil mi, Sermet? Sümbülî bir havada, Kalamış’taki çardaklı kahvede oturuyorlardı. İri ve seyrek taneli bir yağmur düşmeye başladığından etrafta kimseler yoktu. Ufukta rüzgârsız kalmış bir yelkenli, oraya mihlanmış bir hayal gibi görünüyordu. Manzara, menekşemsi mavi bir su içinde hafifçe sallanan bir rüya peyzajını andırıyordu” (s. 177).

Roman kurgusundaki iniş çıkışları belirleyen bütün tesadüfler mekânların tanıklığında gerçekleşir. Sermet’in Nuran’la küskünlüğünü bitiren Numan Bey karşılaşması Kadıköy vapurunun, Nuran’ın on üç yaşındaki bir çocuğun söylediklerinden çıkardığı ders Mühürdar’ın tanıklığında gerçekleşir. “Yemeğe gittiği akşam Sakızağacı’ndan Mühürdar’a kıvranırken yolda Seymen’le buluştu. Birlikte yürümeye başladılar... Şimdi Rızapaşa Karakol sokağından geçiyorlardı. Ortalık hafif kararmıştı” (s. 102). Nuran’ın değişim yaşayacağını sezdiiren bu tesadüf onun değişiminde mekânın da etkisinin olacağına işaret eder. Nuran’ın Müzeyyen’le (Sermet’in karısı) Altıyol’da karşılaşması, Sermet’in Müzeyyen’den ayrılmak üzere iken Mühürdar’da ev eşyalarını görmesi gibi tesadüfler kurguyu etkilemesi bakımından önemlidir.

Nuran, aşkının bittiğini en azından kalbinde ve aklında eskisi kadar yer edinmediğini Sermet’le gezdiği sokakların birinden tek başına geçtiği zaman anlar: “Altı ay evvel Göztepe’de işim düştü. O civarda benim için en mukaddes hatıralarla dolu bir sokak vardır. Sermet’le yaz geceleri birbirimizden ayrılmazdan evvel hep oradan geçerdik. Eski günleri zihnimde canlandırmak hevesine kapıldım ve saptım. Fakat aynı zamanda eski bir madrigal bestesini toparlamakla meşguldüm. Kendime geldiğim zaman Kızıltoprak’ta idim. Mukaddes yoldan geçmiş ve fark etmemiştim... Göztepe hadisesi bana son ibrettir” (s. 219-220). Nuran, hafızasında hep mekânla birlikte yer edinen aşk hatıralarını unuttuğu için kendini daha iyi hissetmektedir. Önceleri Sermet’i hatırlamamak için geçmediği sokaktan onu düşünmeden geçince bağımlı olduğu ve kurtulmak istediği bu aşka karşı da zafer kazandığını düşünür.

Ülker Fırtınası romanında mekân, metin içi unsurların çözümlenmesinde birkaç farklı açıdan önemlidir:

- 1- Kurgunun yerleştiği zemin, yaşananların gerçeklik kazanmasını sağlayan yapılanmanın aktörlerinden biridir. Nuran ile Sermet’in güzellikler ve çatışmalarla kurgulanan ilişkisinin zemini genelde İstanbul, özelde Kadıköy ve semtleridir.
- 2- Metnin gerçekliği ile kahramanların duyguları ve dış gerçeklik arasındaki boşluğu nesnel ölçütlerle dolduran denge unsurudur. Nuran’ın, Sermet’in ve diğer kahramanların hatırlamalarını ve kurgusal bütünlük içinde görünmesini; iç dünyalarına dönüp değişim yaşamalarını sağlayan etkenlerden biri de romanda anlatılan köşk, konak gibi iç ve Kadıköy, Mühürdar, Kanlıca gibi dış mekânlardır.
- 3- Romanın üslubunu, temasını; anlatıdaki arka plan unsurlarını tamamlayan ve kahramanların duygularına eşlik eden yahut bu duyguları ortaya çıkaran atmosferdir.



1930 İstanbul'u ve Sınıfsal Yapılanma

Roman türünün ortaya çıkışından bu yana, geçirdiği değişim sürecinde mekân kullanımına dair eğilimler, kahramanların sosyal çevreleri ve ruh durumları hakkında daima ipucu vermiştir. Bir romanda kahramanların yaşadığı çevre ve çevreyle ilişkisi anlatının ele aldığı sorunsalın, kurguda ortaya çıkacak çatışma unsurlarının niteliğine dair ipuçlarını önceden verir. Bu bakımdan hapishane, ada yahut konak tasvirlerinin olduğu bir romanda kurgunun kaderine yönelik ipuçları da verilmiş olur. Mehmet Tekin mekânın önemini kahramanlarla mekânın bütünleştiği romanları hatırlatarak vurgular: “Mekân unsuru kahramanların çiziminde de önemli bir role sahiptir. Bazı romanlarda, bazı kahramanları kişisel özelliklerinden çok, içinde yaşadığı çevreyle hatırlarız. Bu kişiler, içinde yaşadıkları çevreyle adeta özdeşleşmiş gibidirler: Sözelimi Naim Efendi’yi (Kiralık Konak) nasıl ‘konak’ından ayrı düşünemezsek, Robenson Cruzoe’yu ‘ada’sından ayrı düşünemeyiz” (Tekin, 2001: 144).

Mekân, insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü birebir yansıtan önemli bir ‘yaşam’a alanıdır. Bu açıdan psikolojik ve sosyolojik çözümlemeler için verimli deney sahası işlevi görür. İnsanlar herhangi bir mekândaiken kimliklerini gösteren özellikleri de açığa çıkarmış olurlar” (Öner, 2015: 13). *Ülker Fırtınası* romanında da mekân seçkin ve alt tabaka insanlarını bünyesinde barındıran çok katmanlı sosyal yapının; anlatılan olaylara tanıklık eden İstanbul semtleri ve bu semtlerin 1930’lu yıllar İstanbul’unda gündelik yaşamın ayrıntılarını veren fon olması bakımından önemlidir.

1930’lu yıllarda seçkin tabakanın sayfiye yeri olarak kullanılan Kadıköy, romanın her ayrıntısında bu tabakanın yaşadığı yer olarak İstanbul’daki sınıfsal yapılanmanın ipuçlarını verir. Yazları Şişli’den Suadiye’ye geçen Dilruba Hanım, sayfiyedeki köşkü düzeltme planları yapar: “Yalnız Suadiye’deki sayfiye ehemmiyetli bir değişiklik ister. Çocuklara tek banyo yetmiyor... Bahçeyi düzeltmeli, bağı tımar ettirmeli” (s. 10) Köşkü düzeltmeye yönelik planları romanın aksiyonunda herhangi bir öneme sahip değildir. Ancak romandaki kahramanların sınıf yapısı hakkında ipuçlarını vermesi bakımından kurguyu dolaylı yoldan etkiler.

Nuran’ın “Feneryolu’nda bol ağaçlı bir meyva bahçesi ortasında harapça küçük bir köşkü ve ayda doksan lira kadar iradi” (s. 36) olan köşkü de 1930’lu yıllarda İstanbul’un bağ ve bahçe alanları bakımından zengin olduğunu gösterir: “1930lu yıllarda Kadıköy’ün demografik yapısı hakkında da ipuçları veren bu cümleler Kadıköy imajının uzun bir süre sakin, nezih ve dinlendirici sıfatlarıyla tamamlandığına işaret eder. Kadıköy bu sosyal yapısıyla uzun süre gelir düzeyi yüksek ailelerin dinlenmek, İstanbul’dan kaçmak için yaz aylarında geldiği yerlerden biridir” (Öner, 2015: 128).

Ülker Fırtınası mekân bağlamında seçkin tabakanın yaşantısını anlattığı kadar pek çok ayrıntıda bu kesimin alt tabaka ile ilişkisini, bu ilişkinin yarattığı çatışmaları da ele alır. Nuran ve Sermet’in ilişkilerindeki çatışmanın önemli nedeni farklı kesimin insanları olmalarıdır. Kadın ve erkek arasındaki bu sınıfsal farklılık karakter yapılarında görülen zaafklar kadar yaşadıkları, yetiştikleri çevre üzerinden de görünür. Nuran ve Sermet arasındaki bu farklılığın temelinde bazen sahip oldukları ekonomik gücün etkisi bazen de yetiştikleri kültürün-çevrenin kendiliğinden yarattığı zevk uçurumu vardır.

Romanda Nuran’ın çevresinden Dilruba Hanım’ın Suadiye’deki köşke yaptığı masrafla Sermet’in Mühürdar’daki evinin kira bedeli arasındaki fark, iki âşık arasındaki çatışmanın ekonomik boyutunu gösterir: “Dilruba Hanım’ın derdi başından aşıyor. Önünde elektrik ve su faturaları; bir aylık sarfiyat seksen lira tutmuş. Tabii bahçe sulanıyor, tenis kortu sulanıyor,



evdeki gençler her daim duş altında” (s. 44). Buna karşılık Mühürdar’daki evin kirası kırk liradır: “Fakat onların da geçimlerini biraz daraltmaları lazım. Mühürdar’daki evin kirası kırk liradır. Oradan çıkacaklar. İstanbul tarafında daha ucuz bir yere taşınacaklar” (s. 54).

Nuran’ın aşk duygusunu kaybetmesine neden olan kırılmaları yaşamasında yetiştiği çevrenin yarattığı zevk ve ruh halinin de etkisi olduğu gerçeği sınıfsal farklılığın yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden açıklanamayacağını ortaya çıkarır. Nuran’ın Feneryolu’ndan (kendine ait bir yaşam kurmayı başardığı bu yaşamın biriktirdiği zevkleri yaşayabileceği köşkten) Mühürdar’a (musiki ile yoğrulmuş zevklerini hiçbir zaman bulamadığı arka sokağa) gidip gelmesi sınıfsal farklılığı yok etme çabasını da imler. Nuran’ın Sermet’i gözünde büyüttüğünü anladığı an Sermet’in yaşadığı yerin ona aralarındaki uçurumu fark ettirdiği andır. Kanlıca’daki yalıda içli bir musikişinas olarak âşık olduğu Sermet’in Mühürdar’da yaşadığını hatırladığında Sermet, onun gözünde çalgılı meyhanenin udisidir: “Sermet’i hakiki muhitinde görmek istemişti. Mühürdar’daki evde Müzeyyen’in kocası Sermet, çalgılı meyhanede udi Sermet” (s. 122). Çağlar Keyder, kentlerin farklı kültürleri bir araya getiren birleştirici özelliğinin bu kültürlerin iç içe geçmesini zorlaştıran, bütünleşmeyi engelleyen dolayısıyla sınıf toplum yapılarının oluşumuna olanak sağlayan yapısına işaret eder. “Şehrin nüfusu, farklı ırklardan, çeşitli milliyetlerden, değişik dillerden, birbirlerinden kolayca ayrılabilen kılıklardan ve çatışma içindeki inançlardan oluşan şaşkıncu bir mozaik görünüm sunuyor. Bu hiç kuşkusuz şehrin insan manzarası denebilecek yanını benzersiz biçimde ilginç kılıyor. Ama, katıksız bir toplumsal kaynaşmayı, ortak bir toplumsal hayatın gelişmesini de olanaksız kılıyor” (Keyder, 2000: 8). Nuran’ın Sermet’le dünyalarının ayrı olduğunu düşünmesinde kent ortamının yarattığı bu ayrışmanın etkisi de vardır.

Roman boyunca iki âşık arasındaki farklılığı erkek üzerinden de görmek mümkündür. Sermet’in evliliği ile aşkı arasında yaşadığı ikiliğin önemli sebebi yetiştiği, ait olduğu çevre ile sonradan dâhil olduğu çevre arasında bocalamasıdır. “Nuran’ı seveli daha intizamlı bir hayata girdi. Ömrü, Feneryolu ile Mühürdar’da geçiyor” (s. 101). Dağınık ve sorumsuzca bir yaşamı idame ettirmek isteyen Sermet, Mühürdar’dan ve karısı Müzeyyen’den kopamaz. Çünkü Müzeyyen’in yetiştiği çevre ona sorgulamayı öğretmemiştir. Feneryolu’nda konforlu ancak temiz ve düzenli bir yaşama ayak uyduramadığı için, belirli aralıklarla Mühürdar’a döner. Sermet’in Feneryolu ile Mühürdar arasında yaşadığı bu tereddüt onun kararsız, savruk, irade yoksunu kişilik özelliğini tamamlar.

Ülker Fırtınası romanı, kent yaşamının kendiliğinden ortaya çıkardığı sınıfsal yapılanmayı örnekleyen ve romandan topluma dolayısıyla hayattan sanata genişleyen bir yapıyı da gözler önüne serer:

- 1- Bireylerin yetiştiği çevre ve ekonomik durumları -kent yaşamı içinde- onların tercihlerini doğrudan etkiler. Nuran’ın Sermet’le ilişkisinin başlamasından bitişine kadarki sürecin tamamı mekân bağlamında görünür hale gelen sınıf yapılanmasıyla okunabilir.
- 2- Romandaki kahramanların kişilik özellikleri yetiştikleri çevre ile doğrudan ilişkilidir. Nuran’ın ve Sermet’i onların yaşadığı çevreden (Feneryolu ve Mühürdar) bağımsız düşünme biçimiyle tanımak güçtür.



Nuran'ın Kadın Kimliğini Yeniden İnşası ve Mekân

Nuran ve Sermet'in aşklarını yaşadıklarını yerler, bir taraftan öznel tarihlerinin hafıza mekânı olarak metin varlığına eklenirken diğer taraftan süreç içerisinde yeni model ve adlandırmalarla devam eden Batılılaşma macerasının kadın merkezli hikâyesine de fon olur.

Aralarındaki ekonomik farka rağmen Nuran, kadın kimliğini hür irade üzerinden inşa ederek sınıfsal farklılığı yok sayan bir ısrarla Sermet'le birlikteliğini sürdürür. Ancak Sermet'in aynı ısrarı sürdürmeyişi ve bir erkek olmasına rağmen daima erk ve etki kaybına sürüklenmesi Nuran'ın farklı bir kimlikle ortaya çıkışına zemin hazırlar. Nuran, kadın kimliğini erkeğin hâkimiyet alanını kırma noktasında bir güç olarak kullanır. Bu güce sınıfsal farklılığın kendiliğinden getirdiği uçurumu da ekleyerek kadınlığını yeniden inşa eder. Bu sürecin en önemli tanığı İstanbul mekânlarıdır. Kadıköy sokakları, Kanlıca'daki yalı, Feneryolu'ndaki köşk gibi pek çok yer, Nuran'ın Sermet'le yaşadığı ilişkide kadınlık kimliğini inşa sürecine fon olur. Romanda Nuran'ın Sermet'le birlikteyken aşkını sonsuzluk hissiyle yaşamasında tamamlayıcı bir dekor gibi tabiatla bütünleşen bu yerler, ondan ayrı olduğu zamanlarda Sermet bağımlılığından kurtulmak için sığınak gibidir. Bu çelişkileri yaşayan Nuran, musikinin de yardımıyla Sermet'in yüzeyselliğini fark etmeye başlar: “Beni bırakma, bırakma kendimi yenmeye. Kendimi yenersen; sen de yenileceksin, yok olacaksın. Sermet!” (s. 177). Feneryolu'ndaki köşkü ve bahçesini düzenleyerek kendini bulma sürecine giren Nuran köşkün bahçesine yaptırdığı pavyonla⁴ Sermet'le ilişkisine de yeni bir boyut kazandırır. Bu pavyon kadının aşk ilişkisinde erkeğin egemen tavrına son verdiğini gösteren anlamlı bir mekândır. İstanbul'un denizle genişleyen semtlerinde aşkını sonsuzluk duygusuyla yaşayan Nuran, bu aşkı bir pavyonun içine hapsedmeyi, ilişkiyi tensel temas noktasında tutmayı başarmıştır. Bu bakımdan roman boyunca Nuran'ın muhatabına karşı duyguları daralan mekânların yarattığı atmosferle bütünleşir. “Sermet artık eve değil pavyona alınıyordu. Orada Nuran'la içkili bir akşam yemeği yiyorlar, birkaç saat sevişiyorlardı. Sermet gönderildikten sonra Nuran evinde banyo ediyor, dinleniyor ve disiplinli bir çalışma programına devam ediyordu. Tabiatın en derin muamması kadar güzel ve ilahi bir sevgiden Nuran'da kala kala bu kalmıştı: Şehvani bir iptila” (s. 195). Bir taraftan iradesini elinden alan hislerinden kurtulduğu için rahatlayan ve kendini musikiyle yeniden var etmeye çalışan Nuran diğer taraftan ‘çırılçıplak bir maddiyata’ bağlı olmaktan dolayı huzursuzluk duyar. Babasının, musikinin ve ‘tefekkürün yardımıyla ‘inkılap geçirir.’ “yeni bir hayat şekli yaratmadan yaşayamazdım. Bu basübadelmeytten sonra dünyaya gelen yeni Nuran için aşkın ve ferdi hayatın ne kıymeti olabilirdi” (s. 212). İç dünyasında yaşadığı bu değişimin geldiği noktada ‘babasının kastettiği manada ‘Allah’ı sevmenin ne olduğunu’ anlamının huzuru ve olgunluğu vardır.

Nuran, dış mekânların yarattığı hislenmelerle büyüttüğü aşkını yenebilmek, bu duygularını köreltebilmek için Sermet'le köşkünde yahut İstanbul semtlerinde bir arada olmaktan vazgeçmiş onu minimal bir mekânın içinde görmeyi tercih etmiştir. Mekân bağlamındaki bu daraltma onun iç dünyasında yaşadığı değişime yardımcı olmuştur.

⁴Bir kuruluşun, bir kurumun, bir bahçe içindeki yapılarından her biri. (tdk.gov.tr)



Mekân Üzerinden Yaratılan Nostalji Duygusu ve Değişimin Göstergesi: Sayfiye Yerinden Kente

Ülker Fırtınası romanında merkezde yer alan aşk ilişkisi ve bu ilişkinin gidişatını etkileyen çevresel etkenlerin yapılanması bu unsurların kent zemininde yerleştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Sermet’le Nuran’ın ilişkiyi yaşama biçimi dolayısıyla romanın gelişim seyri bu kahramanların İstanbul’da yaşaması ile gerçekçi bir zemine oturur. “Simmel’e göre kent kişiliği çekingen, mesafeli ve bıkkındır. Ayrıca kent bireylere farklı tür bir kişisel özgürlük sağlamaktadır. Küçük ölçekli toplum ile karşılaştırıldığında modern kent, bireylere ve onların kendilerine özgü iç ve dış gelişimlerine ortam sağlar. Son derece geniş ilişkiler yayılımı içinde yerleştirilen bireylerin benzersiz gelişimlerine izin veren, büyük kentin mekânsal biçimidir” (Urry, 1999: 20-21). İstanbul’da geçen pek çok roman gibi *Ülker Fırtınası*’nda da İstanbul’un belli yerleri anlatılır. Safiye Erol’un Kadıköy ve semtlerini tercih etmesi aynı zamanda İstanbul romanlarından biri olan *Ülker Fırtınası*’nın farklı açılardan ele alınmasını da zorunlu kılar. Çünkü Kadıköy, İstanbul’un sayfiye yerinden kente dönüşen mekânlarından biridir. *Ülker Fırtınası* romanı da Kadıköy’ün bu geçiş sürecini yaşadığı dönemleri anlatır. Bu açıdan bakıldığında roman, sayfiye yerinden kente geçiş sürecinin de hikâyesini anlatır.

Romanın kimi yerlerinde Kadıköy’ün bir sayfiye yeri olarak semtlere ve mevsimlere göre görünümü resmedilir. Örneğin eylül ayında Moda ve Fenerbahçe sahillerinin güzelliği anlatılır: “Artık eylül girdi. Bütün yaz moda koyunu, fener açıklarını karıştırıp deşen azgın rüzgâr... Şimdi tam denize girilecek zamandır. Sular mavi atlas gibi düzgün yumuşak. Ne rüzgâr ver ne çarpıntı” (s. 53). Sermet’in Mühürdar’a doğru yürürken gördüğü manzara Kadıköy’ün İstanbul’a uzak ve bir o kadar yakın konumu hakkında ipuçları verir: “Sümbüli bir günde Sermet, Zaharof’un iskelesinden Mühürdar tarafına yürüyordu. ... Meyillice olan yolu pek hızlı yürüdüğü için biraz durdu, denize İstanbul tarafına baktı; manzara, lacivert üzerine kabartma işlenmiş bir harita gibiydi. Yarım kuşbakışı perspektif içinde Haydarpaşa dalgakıranı, Selimiye, ta öteden liman... Kat kat açılan, iç içe zenginleşen, değişiklik peyda eden bir panorama” (s. 65-66).

Dilruba Hanım’ın eşini kaybettikten sonra düştüğü maddi sıkıntıdan kurtulmak için Şişli’deki konak veya Suadiye’deki köşkten birini satması gerekmektedir. Bu konuda tercihi çocukları Turan ve Selçuk’a bırakır. Çocuklar, daha rahat yaşayabilecekleri Suadiye köşkünün kalmasını ister: “Onlara lazım olan bağı, bahçesi, tenis kortu ile daha az şatafatlı, küçük; fakat medeni hayata daha elverişli olan köşktü” (s. 54). Turan ve Selçuk’un ‘medeni hayata elverişli’ bu köşte dolayısıyla Suadiye’de yaşamayı tercih etmeleri Kadıköy’ün ileriki yıllarda sayfiye yeri olarak kullanılan bir mekân olmaktan çıkıp sürekli bir yerleşim yeri olmasına dolayısıyla kente dönüşmesine de işaret eder. Turan ve Selçuk gibi pek çok birey ya da aile Suadiye, Göztepe, Erenköy, Bostancı gibi semtlerde sürekli yaşamayı tercih etmiş ve burayı bir kente dönüştürmüştür. Kadıköy’ün dönüşüm aşamalarına bugünden bakıldığında değerlerini ve kimliğini kaybetme sürecini yaşayan İstanbul’a karşı nostaljinin canlanabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Selim İleri *Ülker Fırtınası*’nın bugünkü anlamını bu nostalji duygusuyla dillendirir: “Bu romanda İstanbul, dünkü, öz İstanbul nefes alıp veriyor. Günümüz Newyork özentisi İstanbul’unda yaşayanlar, *Ülker Fırtınası*’nı okuyunca, tarihi bir kentin neler ve nasıl yitirdiğini daha iyi kavrayacaklar” (İleri, 2010).



Sonuç

Edebi eserlerde mekân kullanımı metnin iç yapılanmasından dışına doğru ilerleyen ve edebi eseri tarihle (geçmiş-şimdi-gelecek bağlamında) sosyal meselelerle, insan ruhunu anlama gayretleriyle birleştiren yani edebi eseri hayata bağlayan denge unsurlarından biridir. Bu bakımdan edebi eserlerde mekânın anlamı pek çok farklı katmanı da barındırmaktadır. *Ülker Fırtınası* romanında ana mekân olarak kullanılan İstanbul, kurgusal (fictiv) yapının ilerlemesi ve çözüme kavuşmasında etkin unsurlardan biri olarak görünür. Romandaki çatışma unsuru olan Nuran ve Sermet arasındaki aşk ilişkisi, bu ilişkinin sosyo-kültürel boyutları dahası Nuran ve Sermet arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklar anlatılırken kentin (İstanbul'un) her kesimden insanı bünyesinde barındıran çok kültürlü yapısından yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erol, S. (2001). *Ülker Fırtınası*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Hisar, A.Ş. (1997). *Boğaziçi Mehtapları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- İleri, S. (2010). "Defterimde Safiye Erol", *Zaman Gazetesi*, 27 Şubat 2010.
- Keyder, Ç. [Derleyen.] (2000). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Komisyon (2016). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts ET: 18.10.2016
- Öner, H. (2015). *Bir Dünya Cenneti Kadıköy ve Edebiyatımız*, Ankara: Serüven Yayınları.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*, (Çev. Rahmi G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.